

ความเครียดและการเผชิญความเครียดของสตรีตั้งครรภ์ที่ทำงาน ในโรงงานอุตสาหกรรมเขตอุตสาหกรรมสุรนารี จังหวัดนครราชสีมา* Stress and Coping of Industrial Pregnant Women in the Suranaree Industrial Zone, Nakhon Ratchasima Province

บทความวิจัย

วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ

Journal of Nursing Science & Health

ปีที่ 35 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน) 2555

Volume 35 No.2 (April-June) 2012

ปณิตา ปรีชากรณกุล พย.ม.** สมพร วัฒนกุลเกียรติ วท.ม. *** วิลาวรรณ พันธุ์พุกษ์ ค.ม.***

Panita Prechakornkanokkul MSN.** Somporn Wattananukulkiat MS.*** Wilawan Phanphruk M.Ed.***

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงบรรยายนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเครียดและการเผชิญความเครียดของสตรีตั้งครรภ์ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เขตอุตสาหกรรมสุรนารี จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 200 ราย เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามประเมินความเครียดและแบบสอบถามการเผชิญความเครียด วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบ เพียร์สัน ผลการศึกษาพบว่า แรงงานสตรีตั้งครรภ์มีความเครียดในระดับปานกลาง ร้อยละ 54.5 และระดับสูงร้อยละ 11.5 ค่าเฉลี่ยคะแนนความเครียดที่สูงที่สุด คือ ด้านสุขภาพกายขณะตั้งครรภ์ ($\bar{X}$ =2.24, S.D=.49) รองลงมาคือ ด้านสวัสดิการและการสนับสนุนทางสังคม ($\bar{X}$ =2.19, S.D=.66) และด้านสิ่งแวดล้อม ($\bar{X}$ =2.12, S.D=.69) แรงงานสตรีตั้งครรภ์ใช้การเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ปัญหา ($\bar{X}$ =2.50, S.D=.52) มากกว่ามุ่งแก้ด้วยอารมณ์ ($\bar{X}$ =1.89, S.D=.34) และพบว่า ความเครียดมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเผชิญความเครียด ($r=0.192, p<.01$) โดยความเครียดด้านสุขภาพกายขณะตั้งครรภ์ ด้านครอบครัว ด้านเศรษฐกิจและการเงิน ด้านสวัสดิการและการสนับสนุนทางสังคม ด้านหน้าที่การทำงาน รวมทั้งด้านสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ด้วยอารมณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 ($r=.290, r=.226, r=.221, r=.210, r=.184, r=.155$ ตามลำดับ) ดังนั้น ผู้ให้การดูแลแรงงานสตรีตั้งครรภ์จึงควรตระหนักถึงความสำคัญการให้คำปรึกษาแนะนำเพื่อช่วยเหลือแรงงานสตรีตั้งครรภ์ให้มีการเผชิญความเครียดได้อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: ความเครียด การเผชิญความเครียด แรงงานสตรีตั้งครรภ์

Abstract:

This descriptive research aimed to study stress and coping of industrial pregnant women in the Suranaree Industrial Zone, Nakhon Ratchasima Province for 200 pregnant women. Study instruments were questionnaires of stress and coping. Data were analyzed by using descriptive statistics and Pearson's product moment correlation coefficient. The results of the study indicated that 54.5% of pregnant women had moderate level of stress and 11.5% had high level of stress. The high average score was stress on physical health during pregnancy. ($\bar{X}$ =2.24, S.D=.49), followed by welfare and social support ($\bar{X}$ =2.19, S.D=.66) and environment ($\bar{X}$ =2.12, S.D=.69) respectively. The industrial pregnant women used coping by problem focused coping ($\bar{X}$ = 2.50, S.D=.52) more

* ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากศูนย์ส่งเสริมคุณภาพชีวิตคนวัยแรงงาน คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

** นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาการพยาบาลบัณฑิต สาขาการพยาบาลคนไข้สูง คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

*** รองศาสตราจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

than emotional focused coping ($\bar{X}=1.89$, $S.D=.34$). In addition, stress had a significant correlation with coping ($r = 0.192, p.01$). Considering aspects, stress on physical health during pregnancy, family, economy, welfare and social support, works and environment had a significant positive correlation with emotional focused coping at .01 level ($r=.290$, $r=.226$, $r=.221$, $r=.210$, $r=.184$, $r=.155$ respectively). Therefore, who provide care should be aware of counseling for industrial pregnant women to helping them coping appropriately.

keywords: stress coping industrial pregnant women

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประเทศไทยมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรม ทำให้สตรีวัยแรงงานมีการย้ายถิ่นจากสังคมชนบทภาคเกษตรกรรมเข้ามาสู่ภาคอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากได้รับสวัสดิการในส่วนของกองทุนประกันสังคมและเงินได้พิเศษจากสถานประกอบการ เช่น ค่าล่วงเวลา เบี้ยขยัน ค่าทำงานช่วงเวลากลางวันกลางคืน ฯลฯ¹ สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยดึงดูดให้สตรีเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น และจังหวัดนครราชสีมามีแรงงานสตรีภาคอุตสาหกรรมเป็นอันดับหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีเขตอุตสาหกรรมที่สำคัญ ได้แก่ เขตอุตสาหกรรมสุรนารี จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2552 พบว่า มีแรงงานสตรีที่ทำงานในเขตอุตสาหกรรมจังหวัดนครราชสีมา ร้อยละ 47.68 ของแรงงานสตรีทั้งหมดในเขตอำเภอเมืองนครราชสีมา และส่วนใหญ่มีอายุ 15-49 ปี² ซึ่งอยู่ในช่วงวัยเจริญพันธุ์จึงมีโอกาสตั้งครรภ์ได้ในการทำงาน และพบว่ามีแรงงานตั้งครรภ์จำนวน 311 คน คิดเป็นร้อยละ 2.67 ของแรงงานสตรีทั้งหมดในเขตอุตสาหกรรมสุรนารี

การตั้งครรภ์ถือว่าเป็นภาวะวิกฤติของชีวิตที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายจิตใจอารมณ์สังคม³ การดำเนินชีวิต และการปรับตัวต่อบทบาทในการเป็นมารดา^{4,5} ซึ่งอาจส่งผลทำให้แรงงานตั้งครรภ์เกิดความกดดันในจิตใจ อีกทั้งยังต้องเผชิญกับภาวะที่เป็นอันตรายต่าง ๆ จากการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมไม่ว่าจะเป็นมลภาวะจากสิ่งแวดล้อมหรือสารเคมีต่าง ๆ ในโรงงานอุตสาหกรรม⁶ ทำให้แรงงานสตรีตั้งครรภ์มีความกังวลและกลัวว่าสิ่งเหล่านี้จะส่งผลต่อสุขภาพของตนเองและ

ทารกในครรภ์ อีกทั้งลักษณะงานในโรงงานอุตสาหกรรมมักจะเป็นการทำงานที่จำกัดอยู่กับที่ติดต่อกันเวลานาน และเป็นงานที่ปฏิบัติซ้ำ ๆ กันเป็นประจำเหมือนเดิมทุกวัน⁷ สิ่งเหล่านี้อาจส่งผลให้แรงงานสตรีตั้งครรภ์เกิดความไม่สบาย เมื่อยล้า และเบื่อหน่ายจากการทำงานเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้แรงงานสตรีตั้งครรภ์ส่วนใหญ่มีรายได้น้อย⁸ เมื่อตั้งครรภ์จึงทำให้ครอบครัวมีภาระเพิ่มมากขึ้น รวมไปถึงภาระค่าใช้จ่ายในการฝากครรภ์และคลอดบุตรที่ต้องสำรองจ่ายล่วงหน้า⁹ ส่งผลให้แรงงานสตรีตั้งครรภ์เกิดความเครียดเพิ่มขึ้นได้

เมื่อแรงงานสตรีตั้งครรภ์เกิดความเครียดก็จะพยายามลดหรือควบคุมความรุนแรงของความเครียดโดยอาจใช้การเผชิญความเครียดมากกว่าหนึ่งวิธีในเวลาเดียวกัน ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้น บางรายอาจใช้วิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นหรือควบคุมสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียดโดยการยอมรับปัญหานั้น หรือมีการแสดงออกทางพฤติกรรม เช่น แยกตัวเหม่อลอย เก็บกด เป็นต้น¹⁰ ซึ่งถ้าหากแรงงานสตรีตั้งครรภ์มีการเลือกใช้การเผชิญความเครียดที่ไม่เหมาะสมก็จะส่งผลทำให้แรงงานสตรีตั้งครรภ์เกิดความเครียดสูงขึ้น และทำให้เกิดภาวะแทรกซ้อนต่อแรงงานสตรีตั้งครรภ์และทารกในครรภ์ได้ เช่น หลอดเลือดตีบตัวทำให้เลือดไปเลี้ยงมดลูกน้อยลง ทารกแรกเกิดน้ำหนักน้อย การคลอดก่อนกำหนด เป็นต้น^{10,11} อีกทั้งยังส่งผลต่อภาวะจิตใจและอารมณ์ของแรงงานสตรีตั้งครรภ์ จนอาจเป็นสาเหตุทำให้มีแรงงานสตรีตั้งครรภ์ที่มีความเครียดเกิดปัญหาด้านสุขภาพจิตในระยะตั้งครรภ์จนถึงระยะหลังคลอดอีกด้วย¹¹

จากการทบทวนงานวิจัยที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาความเครียดและการเผชิญความเครียดในแรงงานหญิงชายที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม หรือถ้าเป็นการศึกษาความเครียดและการเผชิญความเครียดของสตรีตั้งครรภ์ ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาในสตรีตั้งครรภ์โดยทั่วไปที่มีมารับบริการฝากครรภ์ในสถานพยาบาล แต่มีผู้ศึกษาถึงความเครียดและการเผชิญความเครียดในแรงงานสตรีตั้งครรภ์ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมน้อยมาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ตระหนักถึงปัญหาความเครียดในแรงงานสตรีตั้งครรภ์ซึ่งเป็นปัญหาที่มีผลต่อสุขภาพทั้งสตรีตั้งครรภ์ รวมไปถึงทารกในครรภ์อีกด้วย และเมื่อแรงงานสตรีตั้งครรภ์เกิดความเครียดจะมีวิธีเผชิญความเครียดได้อย่างเหมาะสมหรือไม่ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความเครียดและการเผชิญความเครียดของแรงงานสตรีตั้งครรภ์ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เขตอุตสาหกรรมสุรนารี เพื่อใช้เป็นแนวทางในการให้การดูแลและช่วยเหลือแรงงานสตรีตั้งครรภ์ที่มีความเครียดในการลดความเครียดได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเครียดและการเผชิญความเครียดของแรงงานสตรีตั้งครรภ์ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เขตอุตสาหกรรมสุรนารี จังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดกับการเผชิญความเครียดของแรงงานสตรีตั้งครรภ์ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เขตอุตสาหกรรมสุรนารี จังหวัดนครราชสีมา

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยครั้งนี้ได้มาจากการศึกษาทบทวนเอกสาร ตำรางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียดตามกรอบแนวคิดของลาซาลัส และโพลด์แมน⁹ ที่กล่าวว่า ความเครียดเกิดจากการที่บุคคลประเมินตัดสินเหตุการณ์นั้นโดยใช้ความคิด และ

เมื่อรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่คุกคาม หรือรู้สึกสูญเสีย จะเผชิญต่อสิ่งนั้นไม่ทางใดก็ทางหนึ่งเพื่อควบคุมสถานการณ์ที่ทำให้เกิดความเครียดนั้น แต่การเลือกใช้การเผชิญความเครียดนั้นจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับบุคคลนั้น ซึ่งแต่ละบุคคลอาจใช้การเผชิญความเครียดที่แตกต่างกัน หรือใช้การเผชิญความเครียดมากกว่าหนึ่งวิธีในเวลาเดียวกัน ในการควบคุมและจัดการกับสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียด เพื่อปรับสภาวะร่างกายและจิตใจให้เข้าสู่สภาวะสมดุล

วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive research)

ประชากรที่ศึกษา คือ แรงงานสตรีตั้งครรภ์ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เขตอุตสาหกรรมสุรนารี จังหวัดนครราชสีมา ระหว่างเดือนเมษายน ถึง เดือนกันยายน 2554

กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา คำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรการหาขนาดตัวอย่างเมื่อต้องการประมาณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์จากตารางประมาณขนาดกลุ่มตัวอย่าง¹² โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) จากงานวิจัยที่ผ่านมาเท่ากับ .22¹³ ได้กลุ่มตัวอย่าง 197 คน ผู้วิจัยกำหนดให้เป็น 200 คน และสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ จำแนกตามขนาดโรงงานอุตสาหกรรม แล้วเก็บข้อมูลแรงงานสตรีตั้งครรภ์ในโรงงานอุตสาหกรรมจากการสุ่มโรงงานอุตสาหกรรมโดยใช้การสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย จนครบตามกลุ่มตัวอย่างที่กำหนด

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เป็นแบบสอบถามประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 แบบสอบถาม เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส รายได้ ความพร้อมในการตั้งครรภ์ ลำดับการตั้งครรภ์ อายุครรภ์ ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน ชั่วโมงการทำงาน ลักษณะการทำงาน ประเภทอุตสาหกรรม สิทธิการรักษาพยาบาล

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการประเมินความเครียด ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างจากการศึกษาตำรา การทบทวนเอกสารงานวิจัย ที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียดตามกรอบแนวคิดของลาซาลัสและโพลัคแมน⁹ โดยประเมินความเครียดจากเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียด 7 ด้าน ได้แก่ ด้านหน้าที่การงาน ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านครอบครัว ด้านสุขภาพกายขณะตั้งครรภ์ ด้านสุขภาพจิตขณะตั้งครรภ์ ด้านเศรษฐกิจและการเงิน และด้านสวัสดิการและการสนับสนุนทางสังคม มีข้อคำถามจำนวน 55 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ คือ ไม่เคยเลย น้อย ปานกลาง มาก การแปลผลคะแนนโดยการหาค่าเฉลี่ยคะแนน 1 - 1.75 แสดงว่าระดับความเครียดต่ำ 1.76 - 2.50 แสดงว่าระดับความเครียดปานกลาง 2.51 - 3.25 แสดงว่าระดับความเครียดสูง และ 3.26 - 4.00 แสดงว่าระดับความเครียดรุนแรง

ส่วนที่ 3 แบบวัดการเผชิญความเครียด ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นตามแนวความคิดของลาซาลัสและโพลัคแมน⁹ โดยวัดการเผชิญความเครียด 2 รูปแบบ ได้แก่ การเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ปัญหา และการเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ด้วยอารมณ์ มีข้อคำถามจำนวน 25 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 4 ระดับ คือ ไม่เคยใช้วิธีนั้นเลย ใช้วิธีนั้นนาน ๆ ครั้ง ใช้วิธีนั้นบ่อยครั้ง ใช้วิธีนั้นเป็นประจำ การแปลผลคะแนนจากการหาค่าเฉลี่ยคะแนน 1 - 1.75 แสดงว่าใช้การเผชิญความเครียดนั้นน้อย 1.76 - 2.50 แสดงว่า ใช้การเผชิญความเครียดนั้นปานกลาง 2.51 - 3.25 แสดงว่า ใช้การเผชิญความเครียดนั้นมาก 3.26 - 4.00 แสดงว่า ใช้การเผชิญความเครียดนั้นมากที่สุด

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ เครื่องมือได้ผ่านการการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน และหาค่าความเที่ยงโดยทดสอบกับแรงงานสตรีตั้งครรภ์ที่ทำงานในโรงงานนอกเขตอุตสาหกรรมสุรนารี จำนวน 20 ราย ได้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) ในส่วนความเครียดและการเผชิญความเครียด เท่ากับ 0.94 และ 0.81 ตามลำดับ

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ภายหลังผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์มหาวิทยาลัยขอนแก่น (เลขที่ HE532450) ผู้วิจัยทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลถึงผู้จัดการฝ่ายบุคคลของโรงงานอุตสาหกรรม เขตอุตสาหกรรมสุรนารี จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง และรับแบบสอบถามกลับตามการนัดของแต่ละโรงงาน กรณีที่โรงงานใดไม่อนุญาตให้เข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง ผู้วิจัยได้ฝากแบบสอบถาม พร้อมทั้งซองจดหมายเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามใส่ซองจดหมายและปิดผนึกหลังจากตอบแบบสอบถามเสร็จ ซึ่งผู้วิจัยได้รับแบบสอบถามภายหลัง

การวิเคราะห์ข้อมูล คะแนนระดับความเครียด และการเผชิญความเครียดวิเคราะห์ด้วยการแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดกับการเผชิญความเครียดวิเคราะห์ด้วยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient)

ผลการศึกษา

1. ข้อมูลทั่วไป พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 25-29 ปี ร้อยละ 37.5 จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือปวช. ร้อยละ 44.0 อยู่ด้วยกันกับสามี ร้อยละ 96.5 รายได้ 10,001-20,000 บาท ร้อยละ 56.0 มีความพร้อมในการตั้งครรภ์ ร้อยละ 91.5 ตั้งครรภ์ครั้งที่สองขึ้นไป ร้อยละ 51.5 อายุครรภ์เมื่อสัมภาษณ์ 15-28 สัปดาห์ ร้อยละ 55.5 อายุงาน ≤ 5 ปี ร้อยละ 67.0 ชั่วโมงในการทำงาน 48 ชั่วโมง/สัปดาห์ ร้อยละ 95.0 ลักษณะงานเป็นแบบนั่งทำงาน ร้อยละ 71.0 ทำงานอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ ร้อยละ 39.5 และใช้สิทธิประกันสังคมร้อยละ 99.5

2. ความเครียด ผลการศึกษาพบว่า มีความเครียดระดับปานกลางร้อยละ 54.5 และความเครียดระดับสูง ร้อยละ 11.5 โดยมีความเครียดสูงสุด คือ ด้านสุขภาพกายขณะตั้งครรภ์ ($\bar{X}=2.24$, $SD=.49$) ซึ่งมีความเครียดสูงในเรื่องปวดหลังบริเวณบั้นเอวหรือก้น

($\bar{X}=2.68$, $S.D=.78$) และเหนื่อยง่ายทำงานได้ไม่เต็มที่ ($\bar{X}=2.65$, $S.D=.84$) รองลงมาคือด้านสวัสดิการ และการสนับสนุนทางสังคม ($\bar{X}=2.19$, $SD=.66$) ซึ่งมีความเครียดสูงในเรื่องต้องสำรองจ่ายเงินก่อนเมื่อไปฝากครรภ์และคลอด ($\bar{X}=2.67$, $SD=1.06$) และการรับบริการฝากครรภ์จากสถานพยาบาลใช้เวลานาน ($\bar{X}=2.47$, $SD=.98$) ลำดับสามคือด้านสิ่งแวดล้อม ($\bar{X}=2.12$, $SD=.69$) ซึ่งมีความเครียดสูงในเรื่องกลัวอันตรายจากการทำงาน เช่น สารพิษหรือมลภาวะ จะส่งผลกระทบต่อตนเองและบุตรในครรภ์ ($\bar{X}=2.72$, $SD=.99$) และสถานที่ทำงานร้อนอบอ้าว อากาศไม่ถ่ายเท ($\bar{X}=2.26$, $SD=1.05$) ดังตารางที่ 1

3. การเผชิญความเครียด พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการเผชิญความเครียดโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.14$, $SD=.37$) โดยเลือกใช้การเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ปัญหาในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.50$, $SD=.52$) และเลือกใช้การเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ด้วยอารมณ์ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=1.89$, $SD=.34$) ดังตารางที่ 2

4. ความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดและการเผชิญความเครียด ผลการศึกษา พบว่า ความเครียดโดยรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเผชิญความเครียดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r=.192$, $p<.01$) ความเครียดด้านสุขภาพขณะตั้งครรภ์ ด้านครอบครัว ด้านเศรษฐกิจและการเงินมีความสัมพันธ์กับการเผชิญความเครียดในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r=.216$; $p<.01$, $r=.157$; $p<.05$ และ $r=.167$; $p<.05$ ตามลำดับ) และพบว่า ความเครียดด้านสิ่งแวดล้อม ด้านหน้าที่การงาน ด้านครอบครัว ด้านสุขภาพขณะตั้งครรภ์ ด้านเศรษฐกิจและการเงิน ด้านสวัสดิการและการสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ด้วยอารมณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r=.184$; $p<.01$, $r=.155$; $p<.05$, $r=.226$; $p<.01$, $r=.290$; $p<.01$, $r=.221$; $p<.01$, และ $r=.210$; $p<.01$ ตามลำดับ) ดังตารางที่ 3

การอภิปรายผล

จากผลการวิจัยสรุปประเด็นการอภิปราย ดังนี้

1. ความเครียดของแรงงานสตรีตั้งครรภ์ ผลการศึกษาพบว่า แรงงานสตรีตั้งครรภ์ส่วนใหญ่มีความเครียดอยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาคือระดับสูง ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาของ จันทนา บัวภา-กาญจน์¹⁴ ที่ศึกษาแรงงานทั่วไป พบว่าพนักงานส่วนใหญ่มีความเครียดระดับเล็กน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความแตกต่างของกลุ่มตัวอย่าง โดยกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาในครั้งนี้เป็นแรงงานสตรีที่ตั้งครรภ์ ซึ่งการตั้งครรภ์ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย จิตสังคม รวมถึงการปรับตัวต่อบทบาทใหม่⁴ ส่งผลให้เกิดความเครียดได้มากกว่าแรงงานสตรีที่ไม่ได้ตั้งครรภ์ อย่างไรก็ตาม ความเครียดระดับปานกลางก็เป็นสัญญาณเตือนภัยว่ามีความเครียดมากกว่าปกติ ควรได้รับการแก้ไขป้องกันไม่ให้ระดับความเครียดพัฒนาในระดับสูงขึ้นซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของตนเองและทารกในครรภ์ทำให้เกิดภาวะแทรกซ้อนต่าง ๆ ได้^{15,16} และผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า แรงงานสตรีตั้งครรภ์มีความเครียดมากที่สุด ด้านสุขภาพขณะตั้งครรภ์ในเรื่องปวดหลังบริเวณเอวและก้น และรู้สึกเหนื่อยง่ายทำงานได้ไม่เต็มที่ สอดคล้องกับการศึกษาของอัญชัญ พูลเวช¹⁷ ที่พบว่าสตรีตั้งครรภ์ในโรงงานอุตสาหกรรมมีความเครียดเกี่ยวกับสุขภาพตนเองและทารกในครรภ์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในระยะตั้งครรภ์ร่างกายจะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปร่างทำให้หลังแอ่นมากขึ้นตามอายุครรภ์ และรู้สึกอึดอัดเนื่องจากขนาดของหน้าท้องขยายใหญ่ขึ้น⁴ ประกอบกับแรงงานสตรีตั้งครรภ์ที่ศึกษาส่วนใหญ่ทำงานอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นงานระดับปฏิบัติการที่ต้องใช้ความชำนาญ สมาธิ และลักษณะงานเป็นการทำงานซ้ำ ๆ มีชั่วโมงการทำงานต่อเนื่องยาวนาน สภาพแวดล้อมคับแคบ อากาศไม่ถ่ายเท มีเสียงดังจากการทำงานมากเกินไป ทำให้มีความเครียดเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ผลการศึกษายังพบว่า แรงงานสตรีตั้งครรภ์มีความเครียดด้านสวัสดิการและการสนับสนุนทางสังคม ที่ต้องสำรองจ่ายเงินก่อนเมื่อไปฝากครรภ์และคลอด เนื่องจากส่วนใหญ่ใช้สิทธิประกันสังคม ร้อยละ

99.5 จึงสามารถใช้สิทธิเบิกคืนได้หลังจากคลอดบุตรแล้ว⁶ ทำให้มีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นในช่วงตั้งครรภ์จึงทำให้แรงงานสตรีตั้งครรภ์เกิดความเครียดเพิ่มขึ้น

2. การเผชิญความเครียดของแรงงานสตรีตั้งครรภ์ ผลการศึกษาพบว่า แรงงานสตรีตั้งครรภ์มีการเลือกใช้ในการเผชิญความเครียดทั้งแบบมุ่งแก้ปัญหาและมุ่งแก้ด้วยอารมณ์ควบคู่กันไป โดยการใช้การเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ปัญหา มากกว่ามุ่งแก้ด้วยอารมณ์/สูงกว่าและมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สอดคล้องกับตรุณี สิ้นสุริยะศักดิ์¹⁸ ที่พบว่าแรงงานเลือกใช้ในการเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ปัญหา มากกว่าแบบมุ่งแก้อารมณ์ อาจเป็นเพราะแรงงานสตรีตั้งครรภ์ที่ศึกษาส่วนใหญ่มีความเครียดโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง จึงประเมินสถานการณ์ว่าเป็นความเครียดในระดับที่ไม่คุกคามตนเอง และสามารถควบคุมได้ ซึ่งการเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ปัญหาเป็นการตอบสนองที่บุคคลใช้กระบวนการคิดและการกระทำเพื่อจัดการกับปัญหาหรือสาเหตุของความเครียดที่กระตุ้นให้เกิดความเครียดต่อตนเองโดยไม่หลีกเลี่ยง มักจะใช้เมื่อประเมินเหตุการณ์ความเครียดแล้วว่าสามารถปรับเปลี่ยนให้บรรเทาได้ นอกจากนั้นผลการศึกษายังพบว่าแรงงานสตรีตั้งครรภ์ส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 25 ปี ซึ่งถือว่าเป็นวัยที่มีพัฒนาการทางด้านร่างกายจิตใจที่เหมาะสม รู้จักตนเอง มีความสามารถในการควบคุมตนเองและพัฒนาความสามารถในด้านต่าง ๆ อย่างเต็มที่ รวมทั้งมีวุฒิภาวะทางด้านอารมณ์ เมื่อเกิดความเครียดจึงมีวิธีการลดความเครียดหรือการเผชิญความเครียดได้อย่างเหมาะสม เพื่อที่จะทำให้ตนเองปรับตัวได้และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้¹⁷

3. ความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดและการเผชิญความเครียด ผลการศึกษาพบว่าความเครียดมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเผชิญความเครียดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r=.192$, $p<.01$) อธิบายได้ว่า แรงงานสตรีตั้งครรภ์ที่มีระดับความเครียดสูงจะมีการใช้การเผชิญความเครียดสูงด้วย เป็นไปตามทฤษฎีความเครียดของ لازาลัสและ โฟล์คแมน ที่กล่าวไว้ว่า เมื่อบุคคลเกิดความเครียดจะมีวิธีการควบคุมและจัดการ

กับสถานการณ์นั้น โดยการใช้การเผชิญความเครียดที่สูงขึ้นเพื่อจัดการเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียดนั้นและทำให้ร่างกายและจิตใจอยู่ในภาวะที่สมดุล สอดคล้องกับการศึกษาของลีตานนท์ ศรีใจวงศ์ และจิราพร วงศ์ใหญ่¹³ ที่พบว่าความเครียดมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเผชิญความเครียด

ความเครียดด้านหน้าที่การงาน ด้านสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ด้วยอารมณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r=.184$; $p<.05$, $r=.155$; $p<.01$ ตามลำดับ) เนื่องจากแรงงานสตรีตั้งครรภ์ประเมินว่าตนเองมีความเสี่ยงต่อการได้รับผลกระทบจากการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม อีกทั้งสิ่งแวดล้อมที่ตนเองเผชิญอยู่ในขณะทำงาน ไม่ว่าจะเป็นสารพิษหรือมลภาวะต่าง ๆ อาจส่งผลถึงสุขภาพตนเองและบุตรในครรภ์ จึงทำให้เกิดความเครียดและเมื่อไม่สามารถแก้ไขหรือจัดการกับปัญหานั้นได้ ก็จะทำให้มีความเครียดมากขึ้น จึงเลือกใช้ในการเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ด้วยอารมณ์ที่มากขึ้นด้วย เพื่อบรรเทาและลดความรู้สึกไม่สบายใจของตนเองเท่านั้น

ความเครียดด้านสุขภาพกายขณะตั้งครรภ์ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ด้วยอารมณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r=.290$; $p<.05$) เนื่องจากแรงงานสตรีตั้งครรภ์ประเมินว่าการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายทั้งขนาดและรูปร่างในขณะตั้งครรภ์ ประกอบกับการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่ต้องนั่งหรือยืนทำงานเป็นเวลานาน ทำให้แรงงานสตรีตั้งครรภ์มีอาการปวดหลังบริเวณบั้นเอวมากขึ้น รู้สึกเหนื่อยง่ายจนทำให้ทำงานไม่ได้เต็มที่ จึงกลัวว่าปัญหาภาวะสุขภาพจะส่งผลต่อตนเองและบุตรในครรภ์ และไม่สามารถแก้ไขหรือจัดการกับปัญหานั้นได้ ทำให้มีความเครียดและเมื่อมีความเครียดมากขึ้น จึงเลือกใช้ในการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ด้วยอารมณ์ที่มากขึ้นด้วยเพื่อให้รู้สึกสบายใจเท่านั้น

ความเครียดด้านครอบครัว มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ด้วยอารมณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r=.226$; $p<.01$) เนื่องจากแรงงานสตรีตั้งครรภ์ประเมินว่าปัญหาครอบครัว ได้แก่

สามีดื่มสุราและการไม่ได้รับการเอาใจใส่จากครอบครัว ในขณะที่ตั้งครรภ์ เป็นสิ่งที่คุกคามตนเอง ทำให้ขาดแหล่งสนับสนุนทางจิตใจ ซึ่งการขาดแหล่งสนับสนุนหรือแหล่งประโยชน์ในการช่วยคิดแก้ปัญหา จะทำให้แรงงานสตรีตั้งครรภ์ที่มีความเครียดมีแนวโน้มในการเลือกการเผชิญความเครียดที่ไม่เหมาะสม เมื่อมีความเครียดมากขึ้นจึงเลือกใช้การเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ด้วยอารมณ์ที่มากขึ้นด้วยเพื่อจัดการความเครียดเหล่านั้น

ความเครียดด้านเศรษฐกิจและการเงิน และด้านสวัสดิการและการสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ด้วยอารมณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($r=.221$; $p<.01$, $r=.210$; $p<.01$) อาจเป็นเพราะแรงงานสตรีตั้งครรภ์ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 20,000 บาท เมื่อตั้งครรภ์จึงทำให้ค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น แต่รายได้ลดลง และไม่สามารถทำงานล่วงเวลาได้ อีกทั้งต้องรับภาระในการสำรองจ่ายเงินก่อนเมื่อไปฝากครรภ์และการคลอด จึงทำให้แรงงานสตรีตั้งครรภ์ประเมินสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเครียดและไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ ซึ่งเมื่อมีความเครียดมากขึ้นก็จะเลือกใช้การเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ด้วยอารมณ์มากขึ้นด้วย เพื่อปรับเปลี่ยนอารมณ์ ลดความรู้สึกไม่สบายใจ และไม่ให้ความเครียดนั้นทำลายขวัญและกำลังใจเมื่อไม่สามารถแก้ไขสถานการณ์นั้นได้

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่าแม่ในภาพรวมนั้น แรงงานสตรีตั้งครรภ์มีการเลือกใช้การเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ที่ปัญหามากกว่ามุ่งแก้ด้วยอารมณ์ก็ตาม แต่เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์กลับพบว่า แรงงานสตรีตั้งครรภ์ที่มีความเครียดสูงก็จะเลือกใช้การเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ด้วยอารมณ์ก่อนเป็นขั้นแรก เพื่อปรับเปลี่ยนอารมณ์และลดความรู้สึกไม่สบายใจเมื่อตนเองไม่สามารถแก้ไขสถานการณ์ได้ในทันที ซึ่งเป็นการเน้นอารมณ์ให้คงที่ไม่ได้แก้ไขที่สาเหตุของปัญหา ถ้าหากแรงงานสตรีตั้งครรภ์ที่มีความเครียดสูงเลือกใช้การเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ด้วยอารมณ์มาใช้บ่อย ๆ โดยขาดความตระหนัก ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ได้รับการแก้ไข ก็จะก่อให้เกิดความเครียดมากขึ้นด้วย¹⁹

ข้อเสนอแนะ

ด้านการนำไปใช้ประโยชน์

1. จากผลการศึกษาวิจัย พบว่าแรงงานสตรีตั้งครรภ์มีความเครียดด้านสุขภาพกายขณะตั้งครรภ์ ดังนั้นผู้ประกอบการควรตระหนักถึงความสำคัญในการดูแลแรงงานสตรีตั้งครรภ์ โดยมอบนโยบายให้ทีมสุขภาพหรือทีมอาชีวอนามัยในโรงงานอุตสาหกรรมให้ความรู้และคำปรึกษาแนะนำ หรือจัดกิจกรรมให้กับแรงงานสตรีตั้งครรภ์เพื่อให้สามารถปฏิบัติตัวได้อย่างถูกต้อง มีความมั่นใจในความปลอดภัยของงาน และผลการวิจัยพบว่าแรงงานสตรีตั้งครรภ์มีความเครียดเนื่องจากไม่สามารถทำงานล่วงเวลาได้ รายได้ลดลง และต้องสำรองจ่ายก่อนเมื่อไปฝากครรภ์และคลอด ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ควรมอบนโยบายในการวางแผนให้การดูแลช่วยเหลือและพิจารณาสิทธิประโยชน์สำหรับแรงงานสตรีตั้งครรภ์และคลอดให้เหมาะสม

2. ผลการศึกษาพบว่า ความเครียดมีความสัมพันธ์กับการเผชิญความเครียดในแรงงานสตรีตั้งครรภ์ และความเครียดมีความสัมพันธ์กับการเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ด้วยอารมณ์ด้วย ดังนั้น สถานประกอบการควรมีการจัดกิจกรรมหรือโครงการให้สตรีตั้งครรภ์ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเกี่ยวกับวิธีการจัดการความเครียด เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียดได้อย่างเหมาะสม ป้องกันปัญหาทางอารมณ์ที่อาจตามมา

ด้านการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความเครียดและการเผชิญความเครียดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์และครบถ้วน ในการนำมาวางแผนในการให้การดูแลช่วยเหลือต่อไป

2. ควรมีการศึกษาวิจัยสตรีตั้งครรภ์ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่นอกเขตอุตสาหกรรม หรือศึกษาสตรีตั้งครรภ์กลุ่มอาชีพอื่นเพื่อศึกษาเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความเครียดในกลุ่มอาชีพที่แตกต่างกัน

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความเครียด (n=200)

ความเครียด	$\bar{X}$	S.D	การแปลผล
ด้านหน้าที่การงาน	1.84	.49	ปานกลาง
ด้านสิ่งแวดล้อม	2.12	.69	ปานกลาง
ด้านครอบครัว	1.42	.41	ต่ำ
ด้านสุขภาพกายขณะตั้งครรภ์	2.24	.49	ปานกลาง
ด้านสุขภาพจิตขณะตั้งครรภ์	1.82	.49	ปานกลาง
ด้านเศรษฐกิจและการเงิน	2.06	.69	ปานกลาง
ด้านสวัสดิการและการสนับสนุนทางสังคม	2.19	.66	ปานกลาง
ความเครียดโดยรวม	1.95	.39	ปานกลาง

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับการเผชิญความเครียด (n=200)

การเผชิญความเครียด	$\bar{X}$	S.D	การแปลผล
การเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ปัญหา	2.50	.52	ปานกลาง
การเผชิญความเครียดแบบมุ่งแก้ด้วยอารมณ์	1.89	.34	ปานกลาง
การเผชิญความเครียดโดยรวม	2.14	.37	ปานกลาง

ตารางที่ 3 ความสัมพันธ์กันระหว่างความเครียดกับการเผชิญความเครียด (n=200)

ตัวแปร ความเครียด	การเผชิญความเครียด (r)		
	มุ่งแก้ปัญหา	มุ่งแก้ด้วยอารมณ์	โดยรวม
ด้านหน้าที่การงาน	.030	.184**	.118
ด้านสิ่งแวดล้อม	.043	.155*	.110
ด้านครอบครัว	.059	.226**	.157*
ด้านสุขภาพกายขณะตั้งครรภ์	.101	.290**	.216**
ด้านสุขภาพจิตขณะตั้งครรภ์	.001	.137	.076
ด้านเศรษฐกิจและการเงิน	.081	.221**	.167*
ด้านสวัสดิการและการสนับสนุนทางสังคม	-.022	.210**	.103
ความเครียดโดยรวม	.059	.290**	.192**

* = $p < .05$, ** = $p < .01$

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. ปิยะรัตน์ นิลอัยยิกา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิลบล รุจิรประเสริฐ ในการตรวจสอบความสมบูรณ์ของงานวิจัย ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. กฤตยา แสงเจริญ รองศาสตราจารย์

ดร. เกษราวัลณ์ นิลวรานุกร ดร.สมจิตร เมืองพิล ดร. นิภาวรรณ รัตนานนท์ และอาจารย์ชนม์นิภา ใจดี ที่ช่วยตรวจสอบเครื่องมือในการทำวิจัย และขอบคุณศูนย์ส่งเสริมคุณภาพชีวิตคนวัยแรงงาน ที่ให้ทุนสนับสนุนงานวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- เกษมสันต์ วิลาวรรณ.ชีวิตลูกจ้างกับกฎหมายแรงงาน. กรุงเทพฯ: สถาบันทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; 2552.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ จังหวัดนครราชสีมา. การสำรวจภาวะการทำงานของประชากร พ.ศ. 2552 ระดับจังหวัด. นครราชสีมา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ; 2552.
- จิตติยา ธงศิลา โสมภัทร ศรีไชย วิชัย อึ้งพินิจพงศ์. ผลของการนวดไทยโดยสามีต่อการลดอาการปวดหลังและสัมพันธ์ภาพระหว่างคู่สมรสระหว่างตั้งครรภ์. วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ 2552; 32(2): 34-44.
- Murray SS, McKinney ES. Foundations of maternal-newborn and women's health nursing. 5rd ed. Philadelphia: Saunders; 2010.
- นุชจรี อัมมมาก พักตร์วิไล ศรีแสง สุพรรณิ อึ้งปัญ สัตวงศ์. ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง สัมพันธ์ภาพระหว่างคู่สมรส การสนับสนุนทางสังคมกับความผาสุกทางจิตใจของผู้หญิงตั้งครรภ์วัยรุ่นครรภ์แรก.วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ 2552: 32(4): 55-63
- Levy BS, Wegman DH. Occupational and environmental health: Recognizing and preventing disease and injury. 5th ed. Philadelphia: Lippincott; 2006.
- สถาบันความปลอดภัยในการทำงาน กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน. การประสบอันตรายเนื่องจากการทำงานปี 2544. กรุงเทพฯ: กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน; 2549.
- สำนักงานประกันสังคม จังหวัดนครราชสีมา. หลักเกณฑ์และสิทธิประโยชน์ กรณีคลอดบุตร. นครราชสีมา: สำนักงานประกันสังคม; 2553.
- Lazarus RS, Folkman S. Stress appraisal coping and adaptation outcome. New York: Spring Publishing Company; 1984.
- Latendresse G. The interaction between chronic stress and pregnancy: preterm birth from a biobehavioral perspective. J Midwifery Womens Health 2009; 54(1): 8-17.
- Misri S, Kendrick K, Oberlander TF, Norris S, Tomfohr L, Zhang H, Grunau RE. Antenatal depression and anxiety affect postpartum parenting stress: A longtitudinal, prospective study. Can J of Psychiatry 2010;55(4):222-228.
- Polit DF, Beck CT. Nursing research: Generating and assessing evidence for nursing practice. 8th ed. Philadelphia: Lippincott Williams and Wilkins; 2008.
- ลิตานันท์ ศรีใจวงศ์, จิราพร วงศ์ใหญ่. ความเครียดและการเผชิญความเครียดของสตรีตั้งครรภ์ที่มีภาวะเสี่ยง. อุดรดิตถ์: วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี อุดรดิตถ์; 2551.
- ฉันทนา บัวนภากาญจน์. ความเครียดและพฤติกรรมความรุนแรงในที่ทำงานของพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม: กรณีศึกษาพนักงานของบริษัท น้ำตาลมิตรผล จำกัด. [สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต] กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ; 2549.
- ชนิษฐา วิเศษสาธ, มานิกา วิเศษสาธ. จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณลาดกระบัง; 2552.
- Gilbert ER, Harmon JS. High-risk pregnancy and delivery. 4nd ed. St. Louis: Mosby; 2006.
- อัญชัย พูลเวช. ภาวะสุขภาพและความต้องการบริการสุขภาพของสตรีตั้งครรภ์ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรสาคร. วารสารการพยาบาลและการสาธารณสุข วิทยาลัยเครือข่ายภาคกลาง 2555; 9(1): 26-35
- ดรุณี สินสุริยะศักดิ์. ความเครียดและกระบวนการจัดการความเครียดอย่างมีส่วนร่วมของพนักงานในโรงงานอินทราเซรามิค จังหวัดลำปาง. [วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต] เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่; 2550.
- Seaward BL. Managing stress: Principles and strategies for health and wellbeing. 5th ed. Sudbury, Mass.: Jones and Bartlett Publishers; 2006.